

educational and pedagogical information independently) have been characterized. It has been emphasized that the improvement of professional, scientific and methodological training of pedagogical staff, enrichment of their technological potential, acceleration of the process of transformation of perspective pedagogical experience into practical activity can be performed on the basis of a master class.

Key words: preschool education institution, self-education, pedagogical workers.

УДК 373.3(477.87) «XIX/XXI»

DOI 10.31339/2413-3329-2020-1(11)-42-45

Фізеши Октавія Йосипівна,

доктор педагогічних наук, професор,

Мукачівський державний університет, м. Мукачево

РЕТРОСПЕКТИВА СТАНОВЛЕННЯ ЗАКЛАДІВ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ В ЗАКАРПАТТІ (XIX-XXI СТ.): ПЕРЕДУМОВИ, ОСОБЛИВОСТІ, ТЕНДЕНЦІЇ

У статті проведено ретроспективний аналіз процесу становлення та розвитку закладів початкової освіти в Закарпатті другої половини XIX – початку XX століття. З'ясовано соціально-економічні, суспільно-політичні та освітньо-організаційні передумови розвитку початкової школи в залежності від освітньої політики держав, до складу яких територіально (за хронологією) належало Закарпаття. Розкрито і систематизовано особливості організації і змісту діяльності початкової школи Закарпаття, провідні тенденції її розвитку (загальні, специфічні, повторювальні з диференціацією на організаційно-управлінські, освітньо-змістові, професійно-орієнтовані). Визначено конструктивний ретродосвід початкової школи Закарпаття для його подальшої актуалізації в сучасному освітньому процесі.

Ключові слова: початкова школа, заклади початкової освіти, передумови становлення, особливості розвитку, тенденції в освіті, Закарпаття.

Постановка проблеми. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., прийнята за підсумками Форуму міністрів освіти Європи «Школа XXI століття: Київські ініціативи» (2011) комюніке утворюють позицію держави щодо створення єдиного європейського освітнього простору «від дитячого садка до університету». Початкова школа в цьому ряду завжди відігравала роль фундаменту системи національної освіти. Відповідно, актуальність публікації зумовлена необхідністю підвищення якості початкової освіти, забезпечення умов для початкового навчання в контексті національної культури, рідномовного середовища з оперттям на загальнолюдські цінності, а також особливостями розвитку початкової школи полікультурного регіону в умовах єдиної державної освітньої політики.

Становлення закладів, у яких учнівська молодь Закарпаття здобувала початкову освіту, мало свої особливості та тенденції в різні історичні періоди. Якщо зважити на факт, що за останні двісті років закарпатські землі входили до складу різних держав, то цей процес набере характерних ознак тієї держави, в межах якої реалізовується. Освітні процеси не відбувалися поза державними процесами, адже освітня система є складовою держави, через яку власне держава реалізує освітню та мовну політику. Зважаючи на це, вагомого значення набуває вивчення ретроспективи національної освіти, зокрема функціонування закарпатської початкової школи, яка в силу історичних обставин, крім напрацьованих власних здобутків, засвоїла і реалізувала європейські освітні моделі.

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Історія вітчизняних освітніх систем аналізується в дослідженнях Л. Березівської, Л. Бондар, Л. Вовк, Т. Завгородньої, І. Зайченка, С. Золотухіної, О. Любара, Н. Побірченко, О. Сухомлинської, Б. Ступарика та ін. Розвиток освіти Закарпаття відображено у розвідках науковців краю: І. Гранчака, Д. Данилюка, В. Задорожного, В. Керечанина, П.-Р. Магочія, Д. Худаніча (історичні передумови формування освітніх процесів); А. Бондаря, В. Гомонная, А. Ігната, М. Талапканича, В. Росула, Г. Розлуцької, Ч. Фединець (шкільництво в окремі хронологічні періоди). Фактологічний матеріал, ретро-статистичні дані щодо освітніх процесів Закарпатського краю представлено у працях зарубіжних дослідників, серед яких: Dyula Kornis (Дюла Корніш) (Budapest, 1927), Josef Pešina (Йозеф Пешина) (Praha, 1933), Frantisek Stojan (Франтішек Стоян) (Prešov, 1938) та ін.

Мета статті полягає в науково-теоретичному обґрунтуванні передумов, особливостей і тенденцій процесу становлення початкової школи Закарпаття другої половини XIX – початку XXI ст. Методи дослідження: *пошуково-бібліографічний* – з метою вивчення

архівних, бібліотечних і музейних каталогів, фондів, описів та бібліографічних видань; *класифікації та систематизації* науково-літературних джерел для визначення опорної джерельної бази і об'єктивних даних з проблеми дослідження; *історико-географічний* – для визначення територіального перепідпорядкування Закарпатського регіону та відповідних освітніх трансформацій у заявлених хронологічних межах; *хронологічний, ретроспективного логіко-системного аналізу* - як основа вивчення організації і управління діяльністю початкової школи Закарпаття в контексті історико-системних освітніх трансформацій; *історико-компаративний* – для виявлення тенденцій регіонального розвитку початкової школи.

Результати дослідження. Предметом нашого дослідження є розвиток початкової школи Закарпаття в системних освітніх трансформаціях упродовж більше ста шестидесяти років. Цей період в історії Закарпаття мав свої особливості, пов'язані передусім із його державною приналежністю. Процес становлення і розвитку закладів початкової освіти Закарпаття періоду другої половини XIX – початку XXI ст. ми визначаємо як наслідково-залежні перетворення в її організації, управлінні, структурі, змісті освіти, детерміновані державно-територіальним підпорядкуванням регіону, а отже, відповідними соціально-економічними, суспільно-політичними умовами, системними освітніми трансформаціями. Періодизація в межах нашого наукового пошуку представлена п'ятьма основними етапами: I-й – розвиток початкової школи Закарпаття періоду перебування в складі Австро-Угорщини (1848 – 1919 рр.); II-й – перебування початкової школи регіону за Чехословацького періоду (1919 – 1938 рр.); III-й – діяльність початкових шкіл часів угорського підпорядкування Закарпаття (1939 – 1944 рр.); IV-й – початкова освіта краю в складі Радянського Союзу (УРСР) (1944 – 1991 рр.); V-й – розвиток початкової школи Закарпатської області в незалежній Україні (1991 – 2011 рр.). Критеріями розробленої періодизації слугували: хронологія державно-територіального підпорядкування регіону, взаємозалежність соціально-економічного, політичного розвитку, освітніх трансформацій, зокрема, формування мережі освітніх закладів, типології, підпорядкування початкової школи та ін.

На підставі аналізу широкого спектру наукової літератури з історії Закарпаття, його соціально-економічного, суспільно-політичного, демографічного, культурно-освітнього розвитку, нами виявлено такі *передумови* формування початкової школи Закарпаття другої половини XIX – початку XXI ст. з урахуванням змін державно-територіального підпорядкування регіону:

Австро-Угорщина – *соціально-економічні*: залучення іноземного капіталу, розвиток промисловості, інфраструктури,

нереалізованість аграрної реформи; *суспільно-політичні*: зростання (кількісне, за національною ознакою) населення краю (угорці, німці, серби та ін.), спроби розширення прав національних меншин з наступним обмеженням та прямими політичними утисками корінного населення у період Першої світової війни, загострення мовного питання, підвищення національної свідомості русинів, поява політикоорієнтованих та культурно-освітніх товариств; *освітньо-організаційні*: невелика кількість шкіл, неписьменність населення, незадоволення потреб представників різних національностей у здобутті рідномовної освіти, відсутність системи підготовки вчительських кадрів.

Чехословацька – *соціально-економічні*: інвестування в розвиток промисловості, містобудування, покращення інфраструктури, земельна реформа; *суспільно-політичні*: утворення єдиного адміністративно-територіального округу – Підкарпатська Русь, визнання Закарпатського краю як русинського (за переважанням населення), збільшення кількості політичних партій та громадських організацій, невирішеність мовного питання (русинські діалекти, російська, українська мови); *освітньо-організаційні*: одержавлення, розширення мережі шкіл, уведення обов'язкового восьмирічного навчання, створення початкових шкіл та класів з рідномовним навчанням, забезпечення умов для підготовки вчителів до роботи в національних школах.

Угорщина – *соціально-економічні*: милітаризація економіки, зубожіння населення, посилення процесів еміграції (Аргентина, США, Канада); *суспільно-політичні*: боротьба уряду проти розповсюдження фашистської та комуністичної ідеології, поширення європейських гуманітарних акцій, офіційне визнання угро-руської мови та ін.; *освітньо-організаційні*: скорочення видатків на освіту, зменшення кількості шкіл, суперечливі спроби розширення прав русинів на рідномовне навчання (відкриття русинських, двомовних шкіл) на тлі загальної мадяризації шкільної освіти, посилення впливу на освітні процеси релігії та патріотичних об'єднань проугорської орієнтації, поступове закриття шкіл з румунською, чеською, русинською мовами навчання.

Радянський Союз (УРСР) – *соціально-економічні*: розвиток промисловості, протистояння місцевого населення примусовій колективізації, індустріалізації, урбанізації, виїзд сільського населення на сезонні заробітки в центральні та східні області УРСР та до РРФСР, проголошення соціальної рівності, демографічний ріст населення за кількісного скорочення основних груп національних меншин; *суспільно-політичні*: адміністративна реформа (перейменування жуп та комітатів на райони), топонімічна реформа (зміна назв населених пунктів), примусова русифікація, насадження масової культури, заборона церкви і релігійного виховання; *освітньо-організаційні*: здержавлення школи, обов'язкова середня освіта, реорганізація навчальних закладів, масштабне відкриття шкіл, формування керівництва освітньою галуззю з радянських спеціалістів (вихідців із Центрального, Східного регіонів України).

Україна – *соціально-економічні*: перехід до ринкових відносин, економічна криза, еміграційні процеси (Австрія, Німеччина, Угорщина), погіршення демографічної ситуації, поступова (з 2000 по 2011 рр.) стабілізація соціально-економічного розвитку області; *суспільно-політичні*: демократизація, багатопартійність, масове створення громадських організацій, розвиток культурних центрів національних меншин, поширення впливу релігії та церкви на сферу культурного життя; *освітньо-організаційні*: зменшення чисельності учнів у початковій школі, кількісне скорочення початкових класів (особливо у сільській місцевості), зменшення витрат на освітню сферу, реорганізація освітніх закладів шляхом їх укрупнення, створення навчально-виховних комплексів «дитячий садок – школа», упровадження державних цільових програм з оптимізації освітніх процесів, забезпечення можливості здобувати початкову освіту рідною мовою, інтенсифікація створення національних шкіл у залежності від потреб населення, оновлення змісту початкової освіти.

Кожна із держав, до складу якої належали закарпатські землі, намагалася реалізувати освітню політику через прийняття та імплементацію нормативно-правових актів, законів, наказів тощо. Нижче подаємо далеко неповний, але досить вичерпний, перелік документів, які регламентували діяльність початкових шкіл Закарпаття у досліджуваній період. Австро-Угорщина: Закон III «Про утворення незалежних угорських міністерств» (1848), Закон XXXVIII «Про народну освіту» (1868), Закон XVIII «Про вивчення угорської мови в закладах народної освіти» (1879), Закон XXVII «Про правові відносини у недержавних початкових народних школах та винагороди вчителів муніципальних та парафіяльних шкіл» (1907); Чехословацька: Закон № 226/22 «Малий шкільний закон Чехословацької республіки» (1922); Угорщина: Розпорядження № 880 «Про організацію управління народної освіти на повернутих до Угорської Святої Корони східних та трансільванських землях» (1940), Розпорядження № 24.024 «Про тимчасові правила організації шкільної справи на приєднаних територіях» (1940), Закон XX «Про шкільну повинність та восьмирічні народні школи» (1940); Радянський Союз (УРСР): Декрет Народної Ради Закарпатської України «Про перехід шкільного виховання у відання держави» (1945), Наказ № 63138 V/1945 «Про реформу системи освіти в Закарпатській Україні» (1945), Закон «Про зміцнення зв'язку школи з життям і подальший розвиток системи народної освіти в Українській РСР» (1959), Наказ Міносвіти УРСР № 5279 «Про стан роботи шкіл Західної та Закарпатської областей УРСР» (1946), Наказ Міносвіти УРСР № 986 «Про заходи у справі поліпшення роботи з місцевими учителями, висунутими на керівні посади в західних, Ізмаїльській та Закарпатській областях» (1949), «Положення про восьмирічну школу» (1960), Постанова «Про заходи подальшого поліпшення умов роботи сільської загальноосвітньої школи» (1973), Закон УРСР «Про народну освіту» (1974); Україна: Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 р., Програми розвитку освіти Закарпаття на 2003 - 2012 рр. та ін. У контексті досліджуваного нами історичного періоду можна виокремити такі *особливості* організації, управління й змісту діяльності (освітнього процесу) початкової школи Закарпаття другої половини XIX – початку XXI ст. у залежності від державно-територіального підпорядкування та відповідних освітніх трансформацій:

I-й етап: *організація (типи шкіл)*: дворівнева (початкова й вища початкова); державні, приватні, муніципальні (міських/сільських громад); церковно-парафіяльні (римокатолицькі, греко-католицькі, реформатські, єврейські); одномовні та двомовні; *терміни навчання* – початкова (6 р.), вища початкова школа (3 р.); *управління, підпорядкування* (виборна шкільна рада/виборний представник педагогічного колективу, районні педагогічні ради, педагогічна рада освітнього округу, Міністерство релігії та народної освіти Австро-Угорщини (м. Будапешт); *зміст освіти (аналіз навчальних планів і програм)*: парафіяльна школа – 10, муніципальна – 13 навчальних предметів. Серед основних: релігія та етика, читання та письмо, усний і письмовий рахунок, вивчення системи вимірювання, граматики, основи фізики та природознавства з урахування особливостей регіону, історія та географія рідного краю, ознайомлення з громадянськими правами і обов'язками та ін. Тижневе навантаження – 20 - 25 год. Час, відведений на фізичне виховання, сільськогосподарські/садово-городні роботи, не входив до офіційного тижневого навантаження;

II-й етап: *організація (типи шкіл)*: державні, церковні/релігійні (хайдери); казенні, приватні; дотичні початкові школи (у гірських районах); однокласні, двокласні та трикласні; одномовні та двомовні; *терміни навчання* – щоденна початкова школа (6 років/3 відділи (перший – 1 клас, другий – 2-3 класи, третій – 4-6 класи), повторювальна початкова школа (2 роки), з 1930 р. – восьмирічна початкова школа); *управління, підпорядкування* (державна школа – шкільний кураторій; церковна школа – церковна шкільна кафедра; окружні шкільні інспекторати, шкільний реферат (м. Ужгород), Міністерство шкільництва та народної освіти

Чехословаччини (м. Прага); *зміст освіти (аналіз навчальних планів і програм)*: 10 навчальних предметів. Тижневе навантаження – 19 – 30 год. (у залежності від року навчання). Обов'язкове вивчення релігії, «мови викладання», введення геометрії, малювання як окремих предметів, гімнастики (для хлопців і дівчат). Зміст предметів «Ознайомчі вправи з польових та садово-городніх робіт» та «Вивчення найважливіших громадянських прав та обов'язків» включено відповідно до «Землепису» (географії) та «Історії»;

III-й етап: *організація (типу шкіл)*: державні, громадські, релігійні; одномовні та двомовні; *терміни навчання* – двоступенева початкова школа: нижній ступінь – 4 роки (1-4 класи), вищий – 4 роки (5-8 класи, міські та сільські); *управління, підпорядкування* (державні школи – директор школи, шкільна рада; громадські школи – громадська (міська/сільська) та церковна рада; головний директор освітнього округу; регентський комісар Підкарпаття; королівський шкільний наглядач; Міністерство релігії та народної освіти Угорщини (м. Будапешт); *зміст освіти (аналіз навчальних планів і програм)*: предметне циклування (3 цикли навчальних предметів). Поява нових предметів «національної грамотності» – обов'язкове вивчення угорської мови та історії Угорщини, введення до дисципліни «Природничі та господарські знання» початків економіки, вивчення основ здоров'я. Диференціація змісту навчальної дисципліни «Домашнє господарство» (для міських та сільських шкіл);

IV-й етап: *організація (типу шкіл)*: державні; власне початкові, початкові класи в складі семирічних та середніх шкіл; малокомплектні початкові школи; одно-, дво-, тримовні; *терміни навчання* – 4 роки (1945 – 1966 рр.), 3 роки (1966 – 1986 рр.), 4 роки (з 1986 р.); *управління, підпорядкування* (директор школи; районний (міський) відділ освіти; обласне управління освіти; Міністерство освіти (народної освіти) (УРСР, м. Київ); Міністерство освіти (народної освіти) (СРСР, м. Москва); *зміст освіти (аналіз навчальних планів і програм)*: 9 навчальних дисциплін. Тижневе навантаження – 24 – 29 год. (у залежності від року навчання). Уведення російської мови (мова і читання) як обов'язкової, рідної мови та читання для шкіл національних меншин. Відсутність уроків релігії, фізики, географії (з останніх двох – окремі теми в природознавстві), історії (окремі теми в читанці);

V-й етап: *організація (типу шкіл)*: власне початкова школа та у складі загальноосвітніх шкіл I-III ступенів, навчально-виховний комплекс «дитячий садок – школа»; державні та приватні; *термін навчання* – 3-4 роки (1991 – 1999 рр.), 4 роки (від 2000 р.); *управління, підпорядкування* (директор школи; шкільна рада; районний відділ освіти; обласне управління освіти; Міністерство освіти і науки України (м. Київ); *зміст освіти (аналіз навчальних планів і програм)*: 13 навчальних предметів. Тижневе навантаження – 20 – 23 год. (у залежності від року навчання). 3 год., передбачені для фізичної культури, не враховуються під час визначення «гранично допустимого» навчального навантаження учнів. Вивчення іноземної мови (замість російської), введення нових предметів: «Я у світі», «Сходинки до інформатики», «Основи здоров'я», інтегрованої навчальної дисципліни «Мистецтво».

Визначені особливості організації, управління та підпорядкування, змісту освіти в початкових школах Закарпаття дають підстави сформулювати провідні *тенденції* (загальні, специфічні, повторювальні з поділом на організаційно-управлінські, освітньо-змістові, професійно орієнтовані) процесу розвитку початкової школи Закарпаття другої половини XIX – початку XXI ст.:

загальні (організаційно-управлінські): кількісне зростання початкових шкіл та залучення всіх дітей школоповинного віку до навчання, формування нормативної бази початкової школи, стандартизація змісту освіти, полеміка щодо мови навчання у початковій школі, обов'язкове вивчення державної мови в початкових школах та володіння нею вчителями; *освітньо-змістові*: здоров'язбережувальне спрямування, практична зорієнтованість, виконання суспільно-корисної праці, формування умінь та навичок із самообслуговування та ін.);

специфічні (організаційно-управлінські): прихована чехізація (II-й етап), мадяризація (III-й етап) шкіл, зменшення кількості шкіл та учнів, спроби розширення прав місцевого населення (русинів) на рідномовне навчання, збільшення впливу на освітні процеси релігії та патріотичних об'єднань проугорської орієнтації, диференціація змісту освіти в залежності від адміністративно-територіальних (місто/село) особливостей (III-й етап), децентралізація управління (V-й етап), запровадження національної школи, надання прав і можливостей школам задовольняти освітні потреби національних меншин, варіативність освіти, створення навчально-виховних закладів нового типу, регіональна спрямованість перебудови управління сферою освіти (V-й етап); *освітньо-змістові*: діяльність двомовних шкіл; русифікація школи (IV-й етап), навчання учнів рідною (материнською) мовою, особистісна орієнтація освіти (V-й етап) та ін.

повторювальні (організаційно-управлінські): опертя на європейський досвід (I – III, IV (кінець XX ст.), V-й етапи), деклароване розширення прав різних національностей на рідномовне навчання (I – III-й етапи), суперечливе, псевдотолерантне ставлення до освітніх потреб національних меншин з одночасним скороченням національних шкіл (I, III-й етапи), централізація управління (I – IV-й етапи), українізація змісту освіти (II-й – Карпатська Україна, 1938-1939 рр., V-й етапи), залучення громадських організацій до управління освітніми процесами (I – III, V-й етапи); *освітньо-змістові*: обов'язковість релігійного виховання, релігійний компонент у змісті освіти (I – III-й етапи), краєзнавчий характер змісту освіти (III – V-й етапи), інтегративний характер навчальних програм (II, V-й етапи), *професійно-орієнтовані*: активізація методичної та наукової роботи вчителів (курси підвищення педагогічної кваліфікації, педагогічні товариства, гуртки, позашкільна культурно-просвітницька діяльність, педагогічні конгреси, учительські з'їзди, розвиток фахової преси) (I, II, IV, V-й етапи) та ін.

Врахування освітніх традицій, зокрема провідних тенденцій розвитку початкових шкіл Закарпаття другої половини XIX – початку XXI ст. сприятиме євроінтеграційним процесам початкової освіти України зі збереженням національної самобутності, модернізації системи загальної середньої освіти. Зокрема, це розробка нормативно-правового забезпечення початкових шкіл у відповідності до документів провідних європейських держав; поступове розширення мережі навчальних закладів, які забезпечують початкову загальну освіту, різних за типами та формами власності; доступ до створення початкових шкіл приватних осіб, місцевих громад та релігійних організацій з обов'язковою умовою дотримання освітніх стандартів; виокремлення початкової школи як окремого самостійного ступеня з отриманням відповідних документів про його здобуття; перегляд термінів навчання в початковій школі; впровадження демократичних принципів управління освітніми закладами, органами громадського самоврядування; забезпечення національних меншин можливістю здобуття початкової освіти рідною мовою та можливості в школах з державною мовою навчання вивчати мову, культуру, історію однієї з національних меншин, які компактно проживають в межах освітнього регіону; вдосконалення системи підготовки вчителів початкових шкіл з національними мовами навчання; підсиленням краєзнавчого компоненту в навчальних планах; використання з досвіду минулого потенціалу морально-релігійного та трудового виховання; висунення вимог щодо підвищення як професійної (теоретичної та практичної), так і моральної складової в системі підготовки вчителів початкових шкіл.

Висновки і перспективи подальших досліджень. У публікації запропоновано нове вирішення проблеми обрuntuвання процесу розвитку початкової школи Закарпаття другої половини XIX – початку XXI ст. шляхом узагальнення та систематизації передумов, особливостей і тенденцій, характерних для кожного з етапів, зумовлених територіальним перепідпорядкуванням закарпатських земель досліджуваного періоду. Здійснене

дослідження не висчерпує всіх аспектів визначеної проблеми. Подальший науковий пошук доцільно спрямувати на визначення особливостей початкових шкіл різних типів та форм власності,

удосконалення змісту підготовки вчителів для початкових шкіл із національними мовами навчання, розвиток початкової освіти з урахуванням європейського досвіду тощо.

Список використаних джерел

1. Бондар А., Чума А. Українська школа Закарпаття та Східній Словаччині (Історичний нарис). Част.1 / Андрій Бондар, Андрій Чума. – Пряшів: Видання ЦК Культурного Союзу Українських трудящих в ЧССР, 1967. –167 с.
2. Закарпаття 1919 - 2009 років: історія, політика, культура / україномовний варіант українсько-угорського видання / Під ред. М. Вегеша, Ч. Фединець. – Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2010. – 720 с.
3. Магочий П.-Р. Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь 1848 - 1948 / Павло-Роберт Магочий / Авториз. переклад з англ. – Ужгород: Полічка «Карпатського краю», 1994. – 296 с.
4. Фізеші О.Й. Початкова школа на Закарпатті (друга половина XIX - початок XXI ст.): монографія / О.Й. Фізеші. – Ужгород, 2015. – 528 с.

References

1. Bondar, A., Chuma, A. (1967). Ukrayins'ka shkola Zakarpattya ta Skhidniy Slovachchyni (Istorychnyy narys) [Ukrainian School of Transcarpathia and Eastern Slovakia (Historical Essay)]. Presents: Edition of the Central Committee of the Cultural Union of Ukrainian Workers in Czechoslovakia.
2. Vehesh, M., Fedynets', Ch. (2010). Zakarpattya 1919 - 2009 rokiv: istoriya, polityka, kul'tura [Transcarpathia 1919 - 2009: history, politics, culture]. Uzhhorod: Polygraphic center "Lira".
3. Mahochiy, P.-R. (1994). Formuvannya natsional'noyi samosvidomosti: Pidkarpats'ka Rus' (1848 - 1948) [Formation of national consciousness: Subcarpathian Rus (1848 - 1948)]. Uzhgorod: «Polychka of the Carpathian region». 296 p.
4. Fizeshi, O. (2015). Pochatkova shkola na Zakarpatti (druha polovyna XIX - pochatok XX st.) [Primary school in Transcarpathia (second half of XIX - beginning of XXI century)]. Uzhhorod.

В статтє проведено ретроспективний аналіз процесу становлення і розвитку установ закарпатського початкового освіти другої половини XIX - початку XX століття. Виявлено соціально-економічні, суспільно-політичні та освітньо-організаційні передумови розвитку початкової школи в залежності від освітньої політики держав, в межах яких територіально (за хронологією) належало Закарпаття. Розкрито і систематизовано особливості організації та змісту діяльності початкової школи Закарпаття, ведучі тенденції її розвитку (загальні, спеціальні, повторюючіся з диференціацією на організаційно-управлінські, освітньо-змістові, професійно-орієнтовані). Визначено конструктивний досвід початкової школи Закарпаття для її подальшої актуалізації в сучасному освітньому процесі.

Ключеві слова: початкова школа, установи початкового освіти, передумови становлення, особливості розвитку, тенденції в освіті, Закарпаття.

The purpose of this article is a scientific and theoretical substantiation of the preconditions, features and tendencies of the process of establishment a primary school of Transcarpathia in the second half of the XIX century and the beginning of the XXI century. To achieve this goal, the author applied a set of the methods of scientific and pedagogical research such as the search and bibliographic method was used to study archival, library and museum catalogs, collections, descriptions and bibliographic publications; the classifications and systematization of scientific and literary sources were used to determine the reference source database and objective data on the research problem; the historical-geographical method was applied to determine the territorial subordination of the Transcarpathian region and the corresponding educational transformations within the specified chronological limits; the use of a chronological, retrospective logic-system analysis aimed at studying the organization and management of the Transcarpathian primary school in the context of the implementation of historical-systemic educational transformations; the historical-comparative method was used to identify trends in regional primary school development. In this article the retrospective analysis of the process of formation and development of the primary education institutions in Transcarpathia in the second half of the XIX century and the beginning of the XX century. This article also clarifies the socio-economic, socio-political, educational and organizational preconditions for primary school development which depended on the educational and linguistic policies of the states to which territorially (according to the chronology) Transcarpathia belonged. Here the author also revealed and systematized the peculiarities of organization and content of activity of the Transcarpathian primary school. The author has highlighted the leading trends in the development of the primary school in the region, such as general, specific, repetitive tendencies with differentiation into organizational-managerial, educational-content, professional-oriented. This article also identifies a constructive retro experience of the Transcarpathian primary school for its further updating in the modern educational process.

Key words: a primary school, the primary education institutions, the preconditions for the establishment, development features, the trends in education, Transcarpathia.

УДК 37;2-754:783:2-722.5Волошин(045)
DOI 10.31339/2413-3329-2020-1(11)-45-48

Човрій Софія Юліївна,
старший викладач,

Мукачівський державний університет, м. Мукачеве

АВГУСТИН ВОЛОШИН ЯК ДИРЕКТОР УЖГОРОДСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ПІВЧЕ-УЧИТЕЛЬСЬКОЇ СЕМІНАРІЇ

У статті на основі історико-педагогічного дослідження з'ясовано підходи вченого-педагога Закарпаття першої половини XX століття Августина Волошина щодо якості підготовки вчителів початкових шкіл та підвищення їх кваліфікації в умовах зміни державної влади і територіальної належності краю до Чехословаччини. Проаналізовано досвід Августина Волошина, як директора Ужгородської греко-католицької півче-учительської семінарії. У ході дослідження використано комплекс методів, а саме: пошуково-бібліографічний, контент-аналіз, історико-географічний, хронологічний, ретроспективного логіко-системного аналізу.

Ключові слова: Августин Волошин, учительська семінарія, педагогічні кадри, Ужгород, Підкарпатська Русь, Чехословаччина.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>